

ђ. Златко Матић (Београд)

ФОРМИРАЊЕ БОГОСЛОВСКЕ МИСЛИ ЖАН-МАРИ ТИЈАРА: ПРЕТПОСТАВКЕ, ИЗВОРИ, УТИЦАЈИ

Преглед образовног и црквеног формативног миљеа у коме се развијао доминикански теолог Жан-Мари Роже Тијар¹, открива нам неке од кључних теоријских смерница и утицаја конкретних епоха и личности (теолога, филозофа, али и књижевника) на богословски стил, избор тема, као и на сам израз овог римокатоличког теолога. Доминиканска богословска школа Солшуар (*Le Saulchoir*) и правац *Nouvelle théologie* представљају кључне конституенте Тијаровог богословља. Будући да се поменути богословски ток повезује са незавршеним догађањем модернизма, представимо најпре уводне богословске претпоставке католичког модернизма, који је незаобилазан када је у питању храбра акција школе Солшуар, али и оштра реакција црквеног магистеријума. У тој дијалектици формирао се млади богослов Тијар.

---

¹ Жан-Мари Тијар (J.-M. R. Tillard, 1927-2000), рођен је на острву Сен Пјер и Микелон, француској територији у близини Канаде. Након завршетка почетних нивоа школовања, 1950. улази у доминикански ред, што одмах спаја са започињањем студија филозофије и теологије у Отави. На Папском универзитету *Свети Тома Аквински*, наставља студије филозофије и 1953. године брани докторску тезу посвећену концепту среће у томистичкој филозофији. У школи *Le Saulchoir*, у француској доминиканској провинцији у Белгији, студира теологију од јесени 1953. до 1957. године. Рукоположен је у свештенички чин 1955. године, а затим приводи крају богословске студије, тезом о односу иманентне Тројице и Божјег дејства *ad extra*. Након тога предаје догматско богословље у Отави и другим универзитетима широм света. Учествује на Другом ватиканском концилу у својству теолога експерта и саветника (*peritus*) канадског епископата. Након Концила, читав живот посвећује екуменском дијалогу, првенствено са Православном Црквом и англиканцима. Врло високо признање његовом екуменском ангажману огледа се у избору за потпредседника теолошке комисије *Вера и поредак* ССЦ (*Faith and Order*), 1978. године. Аутор је десетак монографија и око 400 научних чланака.

Претпоставке: богословље у дијалектици модернизма и *ressourcement*

Модернистичке кризе у окриљу Римокатоличке Цркве уздрмале су статус хришћанске истине (њеног интегритета, ауторитета и потврде), подвеле под знак питања однос откривења и вере (пред отвореним негирањем обе реалности), и уклопиле се у општи проблем методологије богословља, али и опстанка и сврсисходности саме теологије. Након што је Француска револуција, порушила стари режим (*Ancien régime*), пољуљала *tranquillitas ordinis*, читав XIX век протекао је у великим напорима у смеру духовне, материјалне и кадровске обнове католичке вере и Цркве. Римска куријална интелигенција свим силама штити свој доктринарни корпус, који мора остати непроменљив, херметички затворен (заштићен од контаминације „модерности“), нетакнут новинама века.

Покрет Католичке Цркве од просветитељства ка рестаурацији, поистоветио се са васпостављањем *ауторитета папе* („ауторитетом против анархије“, традиционализам као темељ социјалног поретка), што ће представљати доминантну одредницу римокатоличке апологетике и еклисиологије XIX века². У оквирима културне, али и оштре политичке борбе за папство, које се схвата као једини гарант друштвеног реда, социјалне стабилности и догматско-моралне подлоге било ког политичког деловања, римски епископи делују умноженим профундаменталистички интонираним енцикликама, којима осуђују разноврдне „грешке и заблуде“ тадашњег друштва³. Спољашња хришћанска маска тог друштва, пак, полако је спадала. Новој социјалној структури, које Цркву није више видело као *societas genere et iure perfecta*, папа се супротставља идејом рестаурације монолитног, средњовековног, хришћанског друштва: универзална Црква може бити сачувана једино акцијом врховне власти, коју он поседује по божанском праву. Римокатоличка црквена заједница у назначеном периоду (од половине XIX до половине XX века) означена је ауторитарном парадигмом. Њу карактеришу три директна обележја: монолог, монопол и монолитност⁴, који се пројављују кроз моћ, власт и велепоседништво ауторитета — католичког клира, конкретно, папе и курије.

---

² У таквом озрачју, истовремено формирајући и учвршћујући га, дејствују и римски епископи тога доба, посебно Пије IX (1846-1878) и Лав XIII (1878-1903).

³ Најјаснији пример је папа Пије IX, који 8. децембра 1864. објављује енциклику *Quanta cura* и додатак *Syllabus*, листу 80 заблуда филозофских праваца, либералистичке и комунистичке идеологије, као и новог друштвеног поретка, који се налазио у процесу формирања.

⁴ Уп. З. Крстић, „Традиционални верници као пастирски проблем и изазов“, *Саборност – теолошки годишњак* 5 (2011) 119–129 (125).

Одбрамбени ставови који се провлаче папским енцикликама, повезани са реакционим изразима, агресивним стилем диктата и одлучним речником финалних, догматизованих закључака о којима се не дискутује, стерилисали су живу реч богослова и слободних римокатоличких мислилаца. Лав XIII је отпустио све професоре који нису били томисти, а Пије X (1903-1914) оне који нису потписали „антимодернистичку заклетву“⁵, која је званично укинута тек 1967. године. Тако је свој пут од слободне теологије Откривења до наметнуте теологије магистеријума прошла римокатоличка богословска мисао. Стање је, свакако, било неодрживо.

Мноштво великих „обнова“ након тог времена (библијска, литургијска, патристичка, екуменска...), којима тежи и школа Солшуар, стижу се у тежњи да се објави жива актуелност *догађаја* Христа, кроз Цркву и у Цркви свога доба. Различите елементе обнове, аналитичари своде на три кључна фактора:

- васпостављање историјске димензије откривења и враћање суштинског историјског контекста теологији⁶, кроз оштро критиковање уџбеничког појма откривења као саопштавања система идеја. Теологија и догма улазе у историју, постају категорије чија се *еволуција* може пратити;
- централизовање персонализма, као водеће категорије хришћанског догађаја, што је повезано, поново, са приступом концепту откривења, као самосаопштавања конкретне личности – Христа. Откривење, иако изражено логичким концептима, првенствено је ипостасна епифанија;
- утврђивање *Цркве* (не више као савршеног друштва, него као народа Божјег) као места и циља богословствовања⁷.

Ова три сегмента живота и мисли Цркве, у готово идентичном хронолошком реду и садржају, сагледавамо и у случају Тијаровог ангажмана и богословствовања, првенствено зато што су се управо ти елементи слили у велики ток поменутог *théologie nouvelle*.

---

⁵ Уведена 1.9.1910, објављивањем *Motu proprio Sanctorum antistitum*. Пре тога је исти папа енцикликом *Pascendi dominici gregis* (8.9.1907) осудио модернизам као свејерес (синтезу свих јереси).

⁶ Ћ. Канобио нас, цитирајући Данијелуа, подсећа на чињеницу да је „то-мизму стран појам историје“, а да се, „напротив, велики светоотачки системи врте баш око концепта историје“. Уп. G. Canobbio, „Correnti teologiche del Novecento“, *Credere oggi* 23 (2/2003) n. 134, 7–36, 17.

⁷ Уп. P. Coda, N. Reali, „Statuto e metodo della teologia“, у G. Canobbio, P. Coda (edd.), *La Teologia del XX secolo – un bilancio. 1. Prospettive storiche*, Roma, 2003, 11–87, 39–44. Такође, F. Raurell, „Nouvelle théologie“, *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009, 742, као и J.-Y. Lacoste, *Povijest teologije*, Zagreb, 2013, 257–355.

Смер француске богословске обнове, *Нова теологија*, почев од Шенија супротставља се схоластичком интелектуализму и позива управо на оцерковљени *модернизам*, схваћен као превазилажење тоталне одвојености богословља и савремене културе, пре свега њеног уметничког и филозофског израза. На том путу, методологија која се наметала била је, свакако, двострука: прво, библијским и патристичким изворима приступило се историјско–критичком анализом⁸, која није дозвољавала догматизовано узвођење одређене мисли на трон непогрешивости и вечности, и друго, промовисана је дијалогска природа Цркве и њеног богословља, што је и Цркву и њену теологију упутило у расправу са персонализмом свога доба, ка разматрању питања шта нам Бог говори кроз свет који се прогресивно удаљава од Цркве.

У континуитету са овим формативним и директним извором Тијарове теолошке мисли, идентификујемо као најважније још неке личности и догађаје који су на различите начине битно утицали на нашег доминиканца: Шенијевог ученика, а Тијаровог учитеља, Ива Конгара, као водећу личност Солшуара и претечу великог Концила, сам опус и дух Другог ватиканског концила и неке носиоце православне еклисиологије XX века (посебно митрополита пергамског Јована Зизијуласа).

Ив Конгар – учитељ и сатрудник

Промотер метода и духа нове теологије, кардинал Ив Конгар, један од највећих хришћанских богослова прошлог века, свакако је личност чији је утицај на Тијара већ примећен и анализиран⁹. Ми ћемо представити само кључне тачке оних аспеката Конгарове еклисиологије и теологије примата, које су доживеле адекватну рецепцију и критичко промишљање у делу Ж.-М. Тијара. Иако се слажемо са ставом Ф. Нигра, који тврди да су у Тијаровом делу „несумњиво присутни утицаји Конгара и Зизијуласа“¹⁰, избор кључних богословских концепата

---

⁸ Исто је важило и за опус Светог Томе Аквинског, иако је „томизам вредео као научни статут хришћанске мисли“. R. Gibellini, *Teologija XX stoljeća*, Zagreb, 1999, 519. Повратак Светоме Томи значио је повратак проблемском духу, а не затвореним закључцима, макар они били и Томини.

⁹ Готово сви специјалисти Тијарове мисли подвлаче утицај Конгарове теологије на нашег аутора. На пример: C. Ruddy, *The local church: Tillard and the future of Catholic ecclesiology*, New York, 2006, 68; T. Cornié, *La primauté de l'évêque de Rome dans la théologie catholique francophone du XX siècle. Les études de Pierre Batiffol, Charles Journet et Jean-Marie Roger Tillard*, Roma, 2010, 199, и особито F. Nigro, *Il vescovo di Roma. Inizium episcopatus nell'ecclesiologia di comunione di J. M. R. Tillard o.p.*, Assisi, 2011, 33–39.

¹⁰ F. Nigro, *Il vescovo di Roma*, *цит*, 34.

који спајају двојицу доминиканаца представићемо, издвајајући оне појмове Конгарове мисли, које ни проф. Нигро¹¹, ни Фонтбона и Мисену, сматрамо, приметили у довољној мери.

Кључни аспект Конгаровог утицаја на Тијарову мисао сагледавамо на пољима еклисиологије и екуменизма, који у симбиози ове двојице хришћанских мислилаца добијају специфичне изразе, које бисмо идентификовали као *тријадолошку* еклисиологију и „кинонијски“ екуменизам. Током више од пола века свог активног рада, Конгар је развијао своју визију Цркве, а поједини аспекти његове еклисиологије доживели су и битније промене. Готово све оригиналне новине Другог ватиканског концила повезане су са Конгаровом преконцилском мишљу, а рецепција саборских еклисиолошких одлука подударна се и са својеврсном еволуцијом Конгаровог богословља о Цркви¹². У том периоду, наиме, мисао овог римокатоличког оца проширује се и отвара за васпостављање пневматологије, особито у контексту њеног односа са христологијом, што доводи до тријадолошког приступа еклисиологији.

Постављајући, наиме, кључно питање својих богословских истраживања у екуменском дијалогу, зашто Црква треба да буде једна, Конгар даје знаменити одговор, који скоро пола века непрекидно продубљује: зато што је Црква на првом месту *Ecclesia de Trinitate*, зато што извире из тројичног живота и зато што је њено јединство пројава Божје логике. „Јединство Цркве јесте саопштавање /комуникација/ и проширивање /екстензија/ самог Божјег јединства, [...] Божјег начина постојања“¹³. На основу чега он изводи овакав закључак? Овај богослов креативног, а не конзервативног Предања¹⁴ и искрени историчар Цркве и њене теологије, након превазилажења јаке христоцентричне, понекад христомонистичке, еклисиологије из епохе енциклике *Mystici*

---

¹¹ Нигро наводи три таква концепта: пневматологију, тему „католичност-Рим“ и концилијарност у Цркви. F. Nigro, *Il vescovo di Roma, џум*, 35.

¹² Уп. J. Rigal, *L'ecclésiologie de communion. Son évolution historique et ses fondements*, Paris, 2000, 153–173. Анализирајући развој теологије локалне Цркве, Руди такође повлашћено место даје Конгару, називајући га пиониром еклисиологије *киноније* и екуменских прегнућа (и званичних и незваничних), као и „најзначајнијим католичким еклисиологом од Роберта Белармина“. Уп. С. Ruddy, *The local church, џум*, 38.

¹³ Y. Congar, *Chrétiens désunis*, Paris, 1937, 59, 70. Уп. став да је Конгар „highlighted the connection of the Church with the Trinity“, у D. M. Doyle, „Journet, Congar and the roots of communion ecclesiology“, *Theological Studies* 58 (1997) 461–479, 471.

¹⁴ Уп. Y. Congar, *La Tradition et les traditions Étude historique* (Vol. I), Paris, 1960, Id, *La Tradition et les traditions Étude théologique* (Vol. II), Paris, 1963. Користили смо репринт издања поменутих дела, Paris, 2010.

corporis, када је и сам користио синтагму непрекидног Оваплоћења („*Incarnation continuée*“) ¹⁵, почиње да придаје све већу важност питању места пнеуматологије у правилно конципираној еклисиологији. У почетку је то традиционална римокатоличка концепција треће Личности Свете Тројице која анимира Христову институцију ¹⁶, али ће овај аутор пред крај живота доћи до става о Светом Духу као Ономе који ко-институише Цркву, који дело Божје врши заједно са Сином. „Свети Дух или прослављени одуховљени Христос, јесте ко-институент Цркве Оваплоћеног Логоса“ ¹⁷.

Надаље, оштро се супротстављајући објективистичкој и фиксираној концепцији јединства, Конгар почиње да обилато користи појам *киноније*, како на плану екуменске еклисиологије, у дијалектици *кинонија* – различитост, тако и у унутарцрквеној сфери, у биномима *кинонија* – институција и *кинонија* – црквене службе. И у овом случају сматрамо битном суштинску повезаност узрока и циља *киноније* са самим Божјим животом, који је *communio* по себи. Наиме, овај теолог сматра термин *кинонија* примеренијим за изражавање екуменских напора, јер је далеко од централистички схватаног јединства, као уједињења. *Кинонија* је мање оптерећена легализмом и институционализмом, то је отворен, мистириолошки и тиме пнеуматолошки концепт, који подразумева, чак захтева, различитост и плурализам, *католицитет* као унутрашњу вредност јединства. Тијар ће овај Конгаров приступ радикализовати, тврдећи да је „јединство или католичанско или је бесмислено“ ¹⁸. Такав термин узводи екуменску еклисиологију у поља есхатолошке и евхаристијске теологије, тако драге Православној Цркви. Црква као институција, надаље, дуго је у католичкој мисли схватана као објективно постојећа реалност, ентитет непроменљиве природе. Потребно је, исправља такву визију Конгар, да је тумачимо у њеном животу, у њеном светотајинском бићу, у есхатолошкој перспективи усмерености и отворености, а не окошталости, јер је еклисиологија теологија, а не социологија: „није друштво, него је *кинонија* улаз у

---

¹⁵ Y. Congar, *Esquisses du mystère de l'Église*, Paris, 1941, 114. Подвлачимо Тијарово упорно одбијање ове идеје у J.-M. R. Tillard, *Chair de l'Église, chair du Christ. Aux sources de l'ecclésiologie de communion*, Paris, 1992, 158 (у даљем тексту ТЦТХ) и J.-M. R. Tillard, *L'Église locale. Ecclesiologie de communion et catholicité*, Paris, 1995, 87 (у даљем тексту ЛЦ).

¹⁶ Y. Congar, *L'Église – une, sainte, catholique et apostolique*, *Mysterium salutis* 15, Paris, 1970, 164.

¹⁷ Y. Congar, *La Parole et le Souffle*, Paris, 1984, 99.

¹⁸ J.M.R. Tillard, „Il Vaticano II e il dopo-concilio: speranze e timori“, *Cristianesimo nella storia* 2 (1981) 311–324, 317.

еклисиологију¹⁹. Тријадолошке и сакраменталне претпоставке доводе Конгара до закључка да су све црквене службе условљене *кинонијом* и да *ниједна* није изван или изнад заједнице. Доследно примењујући овај закључак, Тијар ће понудити подједнако отворен приступ и самој папској служби. Додајмо и то да Конгар у предвечерје Концила изјављује да се у концепту *киноније* налази будућност католичке еклисиологије²⁰. Његов ученик и концилски сарадник, Жан-Мари Тијар озбиљно је схватио ове препоруке, па је управо на плану еклисиологије *киноније* прихватио ту сугестију, али и озбиљно превазишао римског кардинала.

Други ватикански концил као извор Тијаровог богословља: између наде и стрепње

Други ватикански концил, сабор обновљене еклисиологије, формативно утиче на Тијара и духом и словом. Неке од најважнијих доприноса овог концила, које је Тијар усвојио и даље озбиљно развијао, препознајемо у кључним богословским, како садржинским, тако и методолошким новинама. То су: а) повратак тријадологије у центар богословских истраживања, б) нови приступ теологији Цркве, касније назван еклисиологија *киноније*, в) велико екуменско отварање Католичке Цркве и г) потпуно прихватање нове методолошке парадигме – теорије 'хијерархије истина'.

а) Тријадолошки препород римокатоличке теологије директно је повезан са повратком пневматологије у западну богословску мисао. Сам догађај овог ватиканског концила, сабрање Цркве која се обнавља у Духу Светом, по себи је изразит тријадолошки хоризонт. У такав динамизам смештају се сва донета документа²¹, почев од Конституције о Светој Литургији, *Sacrosanctum Concilium*, која представља почетни концилски документ, не само хронолошки, већ и богословски. Тријадолошке основе икономије спасења (SC 5), комплетног литургијског живота и мисије (SC 6), добијају директан израз у Догматској конституцији о Цркви, *Lumen Gentium*. Тајна Цркве је урођена у тајну Свете Тројице (LG 2–4), јер она је народ Божји, Тело Христово и Храм Духа

---

¹⁹ Y. Congar, *Entretiens d'automne*, Paris, 1987, 59: „Ainsi, la porte d'entrée en ecclésiologie n'est pas société mais communion“.

²⁰ Y. Congar, *Le Concile et les Conciles*, Paris, 1960, 305–306.

²¹ Уп. А. Hunt, „The Trinitarian Depths of Vatican II“, *Theological Studies* 74 (2013) 3–19. Ауторка говори о „дубоко тринитарним коренима пасхално-евхаристијске еклисиологије“ Концила (4) и закључује да „Црква *по себи*, а не тек њен мисионарски динамизам или католичност, има своје порекло у тројичном Божјем животу“ (5).

Светога (LG 17). Црква Концила је *Ecclesia de Trinitate*²². Есхатолошка природа Цркве означена је, такође, тријадолошким моделом (LG 48). Догматска конституција о Откривењу Божјем, *Dei Verbum*, од почетних параграфа урања читав документ у тринитарне дубине (DV 2), што чини и Пасторална конституција о Цркви у модерном свету, *Gaudium et spes*. Декрет о екуменизму, *Unitatis redintegratio*, готово да ово питање закључује дефиницијом: „Врхунски образац и начело (*supremum exemplar et principium*) свете тајне јединства Цркве јесте јединство у Тројици Личности једнога Бога Оца и Сина у Духу Светоме“ (UR 2). Догматска начела Декрета о мисионарској делатности Цркве, подвлаче став да Црква потиче из послања Сина и Духа, по одлуци Бога Оца, тог беспочетног Почела (*Principium sine Principio*), из кога се рађа Син и из кога Дух Сином исходи (уп. AG 2). Нама је посебно битно да укажемо на то да се општи тријадолошки тренд Другог концила сагледава и у једном документу, који није толико важан у концилском корпусу, као претходно цитирани, али који је индикативан у контексту нашег истраживања, јер носи Тијаров редакцијски печат. Ради се о Декрету о прилагођеној обнови редовничког живота, *Perfectae caritatis*, који следбеништво Христу, савршену љубав, заједнички живот и одрицање посвећене особе од своје воље представља као знамења есхатолошког начина постојања, који је укоренен у тројичном животу (PC 1; 5; 14–15).

б) Други ватикански концил учинио је могућом појаву новог еклисиолошког модела, који ће добити назив еклисиологија *киноније* (заједнице). Тај концепт ће заузети важније место у званичној католичкој мисли тек две деценије након завршетка Концила²³. Највећи црквени догађај на Западу од периода Реформације, сабор који се назива „еклисиолошким“, ипак није донео заокружену и кохерентну науку о Цркви, већ је допустио сапостојање двеју различитих еклисиологија²⁴ и препустио сложеном процесу рецепције да назнаке речи

---

²² В. Forte, *La chiesa icona della Trinità*, Brescia, 2003⁸, 22.

²³ Ванредни епископски синод 1985, посвећен прослави јубилеја, две деценије завршетка Другог Ватиканума, али и процени достигнутог нивоа обнове Цркве, објављује најјасније ставове католичке мисли о еклисиологији *киноније*, речима: „*Ecclesiologia communionis idea centralis ac fundamentalis in documentis concilii est*“. *Enchiridion del Sinodo dei Vescovi* 1 (1965–1988), Bologna, 2005, 2739. Иначе, у првом периоду рецепције концилских одлука, појам „народа Божјег“ имао је својеврсни еклисиолошки монопол, што није реткост у римокатоличкој еклисиологији. Такав статус уживао је концепт „мистичног Тела“ у годинама доношења декрета *Mystici corporis* (1943).

²⁴ Уп. већ класичну студију А. Acerbi, *Due ecclesiology: ecclesiologia giuridica e ecclesiologia di comunione nella Lumen Gentium*, Bologna, 1976.

о Цркви процени и унесе у свој евхаристијски доживљај. Ипак, тријадолошка визија Цркве потиснула је клерикалну и пирамидалну, а васпоставила њену кинонијску димензију, наглашавајући католичански плуралистички моменат, међузависност црквених служби и њихово светотајинско порекло (LG 21). Црква отворена за слободу личности и непредвидљиво дејство Духа, постаје осетљива за своје конкретно постојање у простору и времену, постаје Црква *у* и *из* локалних Цркава (LG 23). Њен предстојатељ, локални епископ, који *није* папин намесник (LG 27), бивајући у кинонији са осталим епископима васељене, заједно са њима и римским епископом чини епископски колегијум, „који је субјекат врховне и потпуне власти над целом Црквом“ (LG 22). Љубавно заједништво свих црквених служби, епископа са презвитерима (мудрим сарадницима), ђаконима и лаицима, свој врхунац налази у Евхаристији, извору живота локалне Цркве. Летимичан поглед на кључна концилска документа, наиме, открива нам мноштво тема и концепата, који су постали база теолошког истраживања Тијара, свакако у екуменском кључу.

в) Екуменско отварање Католичке Цркве и напуштање визије „геоцентричног“ типа екуменизма (повратка у стадо јединог пастира – папе), скидање сенке велике сумње курије са одређених теолога, омогућено је радом Концила и доношењем Декрета о екуменизму *UR*. Овим документом Католичка Црква неповратно улази у екуменски дијалог, потврђујући став да је раздељено хришћанство у свету који фаворизује комуникацију и смањује дистанце контрадикција и антијеванђеље. На плану екуменског богословља рез се уочава у самом повратку речи дијалог (*GS 92: De dialogo*), који замењује преконцилске термине послушност и јурисдикција и који постаје управо „кључ еклисиологије киноније“²⁵.

г) Када је, пак, реч о методолошким новинама Концила, издвојићемо две тачке. Најпре подвлачимо приступ концилских отаца богословским истраживањима према прописаним препорукама у одељку „Обнова црквених студија“ Декрета о образовању и васпитању свештеника *Optatam totius*. Препоручена методологија конвергенције вере Цркве и израза те вере, у домену догматског богословља, коју Тијар веома верно прихвата, подразумева такав приступ католичког истраживача „да се најпре излажу библијске теме“, затим допринос

---

²⁵ На такав став Потмејера (Hermann Pottmeyer) подсећа G. Mannion, *Ecclesiology and Postmodernity. Questions for the Church in Our Time*, Minnesota, 2007, 118.

отаца Источне и Западне Цркве, даља историја догмата у оквирима историје Цркве, допринос Томе Аквинског, литургијског богословља, све до питања савременог живота Цркве и света (OT 16). Овакав приступ истраживачког кретања двема паралелним пистама (историјском и богословском) препознатљив је стил рада Жан-Мари Тијара, особито када је у питању догмат о примату у Цркви²⁶. Сматрајући веру еклисијалне заједнице стабилном реалношћу, јер се изражава и потврђује на евхаристијски начин (на шта га упућује концепт *sensus fidelium*), наш аутор испитује колико се доктринарни израз те вере, у различитим историјским околностима приближава оси вере. Богослов је призван да истражује и процењује ту блискост и дужан је да критикује евентуалне дистанце, без обзира на потписнике објављене доктрине. Истовремено, легитимност дистанце на нивоу израза, уводи нас у жељени плурализам богословских ставова, који обогаћује Цркву и њену реч о Богу.

Уз ову методолошку претпоставку, додајемо још једну примедбу. Ослањајући се на доприносе најзначајнијих конституција, UR доноси важан параграф у коме начин изражавања и излагања науке вере представља тако да чини својеврсни методолошки скок у римској теологији, означен као прихватање теорије „хијерархије истина“, кроз одлуку: „Када католички теолози упоређују науке, нека не сметну са ума да постоји ред или 'хијерархија' истина католичке доктрине (*ordinem seu 'hierarchiam' veritatum doctrinae catholicae*), јер је различита њихова повезаност са темељом хришћанске вере“ (UR 11). Документ који је објавила КДВ 24. јуна 1973, изјава *Mysterium Ecclesiae*²⁷, позива се, на крају 4. параграфа, управо на UR 11. Велику важност ових методолошких предуслова, које су прописали органи католичког магистеријума, за Тијарову теологију примата, потврђује анализа његовог дела *Римски епископ*, којим аутор нуди ново ишчитавање догми Првог ватиканског концила, омогућено управо наведеним методолошким теоријама (еволуција догмата, хијерархија истина, плурализам изражавања вере).

---

²⁶ Ово истовремено не значи да је Тијаров омиљени метод линеаран. Многи истраживачи препознају његов конвергентан приступ темама које третира, постављајући у паралелне токове веру и њен догматски израз. Уп. J. VanderWilt, *A Church Without Borders: The Eucharist and the Church in Ecumenical Perspective*, Collegeville, Minnesota, 1998, 126. и R. Bollati, *L'alba dell'unità. In dialogo con J.-M.R. Tillard*, Roma, 2012, 23.

²⁷ *Dichiarazione riguardante alcuni errori circa la dottrina cattolica sulla Chiesa – Mysterium Ecclesiae (Declaratio circa catholicam doctrinam de Ecclesia contra nonnullos errores hodiernos tuendam)*, 24. 6. 1973, AAS 65 (1973) 396–408; EV 4, 1660–1685.

Богословска светлост православног Истока – извор и подстицај

Православна „евхаристијска еклисиологија“ и митрополит пергамски Јован (Зизијулас) представљају још један битан стуб на коме се формира и изражава Тијарова реч о Цркви и особито његова теологија примата. У случају ових реалности које се тичу Тијарове мисли, не можемо говорити о *директном* утицају на доминиканца, као што је то случај са школом Солшуар, Конгаром или Другим ватиканским концилом. Овде бисмо радије подвукли међусобни утицај и прожимање заједничких тема и визија, него пуно подручје утицаја на канадског теолога. Сам Тијар сматра да се обострани и готово истовремени повратак и источне и западне теологије еклисиологији првих векова и вери у Цркву као *кинонију*, десио „d’une façon parallèle“²⁸. Наш аутор улази у дијалог са православним мислиоцима (често су то, уз митрополита пергамског, Афанасјев и Хомјаков), они су му пре саговорници, него извори у строгом смислу те речи. Тијар не анализира ставове Зизијуласа, да би на тој основи градио свој богословски систем, већ врши прилично независно истраживање сличних питања која он поставља, а затим проширује обим коришћених светоотачких изворника, посебно латинских отаца. У том приступу западним патристичким ауторитетима, налази се и једна од кључних методолошких разлика ове двојице хришћанских мислилаца. Тијар, наиме, има афирмативан приступ Августину, посебно његовој еклисиологији, што се за митрополита пергамског никако не би могло рећи. Оно што их у највећој мери спаја јесу тријадолошка и евхаристијска визија (локалне) Цркве и првенства у Цркви.

Локална Црква – есхатолошки догађај евхаристијског синаксиса свих црквених служби око епископа – важна је тачка у Тијаровом богословљу (јер Евахаристија је управо Пасха локалне Цркве), а истовремено је конституент Зизијуласове теологије. Надаље, Евхаристија и Црква иконично су повезани са животом Свете Тројице, па је у овом случају Тијару, такође, веома близак изузетно важан покушај усаглашавања христологије и пнеуматологије, не уопштено у теологији (што би могло бити и конгаровско наслеђе), већ конкретно у еклисиологији, у црквеним институцијама, о чему Зизијулас константно и врло оригинално расправља. Теологија примата у Цркви директно се наслања на ове претпоставке код обојице мислилаца, што ће их приближити и у ставовима о неопходној вези концепта папског примата и теологије локалне Цркве²⁹, као и о односу примата и синодалности (саборности),

²⁸ J. M. R. Tillard, „Préface“, у G. Baillargeon, *L’ecclésiologie de Jean Zizioulas*, Paris, 1989, 16.

²⁹ Тијар базира своју теологију примата на ставу да је папа *protos* управо зато што је епископ локане римске Цркве, а Зизијулас тврди да све тео-

па чак и до покушаја примене исте библијске категорије у еклисиологији – концепта „корпоративне персоналности“, у чему Зизијулас представљамо као извор Тијару³⁰. Напомињемо да је и у овом случају Тијар продубио промишљање ове теме, покушавајући да примени конкретну синтагму и њен садржај на проблем места и улоге самог римског епископа у епископату католичанске Цркве.

Тијар и митрополит Јован сарађивали су више деценија у екуменском дијалогу, посебно у комисији *Вера и поредак* и у Мешовитој међународној комисији за дијалог Православне и Католичке Цркве. Заједнички рад двојице убеђених екумениста битно је утицао на приближавање њихових богословских ставова, тако да је незахвално и површно говорити о једностраном утицају. Колико је православни теолог ценио свог католичког саговорника, колегу и брата, говори и извештај још једног учесника дијалога, римокатоличког архиепископа Крфа, Јаниса Спитериса, који је објавио својеврсну исповест митрополита пергамског. У једном тешком моменту затегнутих односа у раду Комисије, Зизијулас му је језгровито, полутихо рекао: „Ех, да нам је овде Тијар...“³¹.

Овом кратком анализом како директних, тако и посредних утицаја на доминиканца, која не претендује толико на свеобухватност³², колико на прецизност предложених извора Тијарове теолошке мисли, стичемо солидан увид у поља теолошког интересовања нашег аутора, која су се поступно формирала и кристалисала, током четрдесет година његове богате богословске продукције.

рије петровског примата морају проћи кроз локалну римску Цркву и да их, ако желе да остану у оквиру евхаристијске еклисиологије, не треба аплицирати директно на папу као индивидуалног наследника Петровог. Уп. J. D. Zizioulas, „Eucharistic Ecclesiology in the Orthodox tradition“, у J.-M. Van Cangh, *L'ecclésiologie eucharistique*, Bruxelles, 2009, 187–202, 200.

³⁰ J. Fontbona y Missé, *Comunión y sinodalidad. La ecclesioología eucarística después de N. Afanasiév en I. Zizioulas y J.M.R. Tillard*, Barcelona, 1994, 241: „Aplica la idea bíblica de la personalidad corporativa, en la óptica de Zizioulas“.

³¹ I. Spiteris, „Prefazione“, у F. Nigro, *Il vescovo di Roma, цум*, 9: „Se mi si permetta di rivelare una confidenza del Metropolita Ioannis Zizioulas Copresidente della Commissione in un momento di difficoltà di intesa: ‚Qui ci vorrebbe Tillard!‘“

³² Сам Тијар, у директним разговорима са шпанским (каталонским) богословом Фонтбона и Мисе, наводио је своје потенцијалне учитеље из друге руке, Ф. Ламенеа (Félicité Lamennais, 1782–1854) и Л. Душесна (Louis Duchesne). Од првог је „реципирао идеју дијалога Цркве са светом, ослањајући се на три стуба: слободу, независност и сиромаштво, као и призив на јеванђелску идеју братства (...), а од другог поглед ка оцима (посебно ка Игнатију Антиохијском) и екуменску визију“. J. Fontbona y Missé, *Comunión y sinodalidad, цум*, 244.

Summary

Dn Zlatko Matic (Belgrade)

Jean-Marie Tillard's theological formation: assumptions, sources, influences

The author examines J.-M. R. Tillard's educational background (with Congar's influences) and offers some key indicators regarding his theological topics: eucharistic theology, the renewal of religious life and communion ecclesiology. Tillard's ecumenical involvement (after Second Vatican council) has a deep consequence on his forty-year rich theological work.

Keywords: J.-M. R. Tillard, Yves Congar, John Zizioulas, Comparative theology, Modernism, Church, Second Vatican Council, Koinonia.